

Joachim Hild: August Hennings, ein schleswig-holsteinischer Publizist um die Wende des 18. Jahrhunderts. Erlangen 1932. Erlanger Abhandlungen zur mittleren und neueren Geschichte, herausgegeben von Bernhard Schmeidler und Otto Brandt. Bd. XI.

Danske Historikere, og særlig de enkelte, der fortrinsvis har beskæftiget sig med Studiet af de tyske Kulturstrømninger i dansk Aandsliv i anden Halvdel af det 18. Aarhundrede, har ydet Prof. Otto Brandts og Prof. A. Magons betydningsfulde Arbejder fortjent Anerkendelse, hvorfor man herhjemme paa Forhaand er velvillig stemt overfor yderligere Uddybelse fra tysk Side af denne paa lønnende Emner rige Periode.

En Monografi, omhandlende en blandt hin løfterige Tidsalders mærkeligste Skikkelser, August Hennings, har afgjort Krav paa Interesse¹. Samtidens Domme og hans eget rige Forfatterskab forklarer, at denne idéfyldte, højt kultiverede og gavnelystne Mand ikke kom til at indtage den Førerstilling i Landets indre Styre, som hans administrative Evner og alsidige Indsigt berettigede ham til. Hennings er en af de mest udprægede Repræsentanter for Oplysningens og Rationalismens Strømninger herhjemme. Treklangen Fornuft, Sandhed og Oplysning er det gjaldende Felt-raab i alle hans Skrifter. Overbevist om Revolutionsideernes fulde Berettigelse bekæmpede han, som Demagog og Aandsaristokrat tillige, alle Standsforrettigheder, og særlig forfulgte han den eksklusive holstenske Adel med polemisk Ensidighed. Skønt han som født Holstener ved Opdragelse og Universitetsstudium var kulturelt tysk indstillet, samtidig med at han følte sig som Verdensborger, ivrede han lidenskabeligt mod Tyskeriet. Dansk Kultur satte han som den oprindelige over den tyske; de Danske gjaldt i hans Øjne for en »herlig, oplyst Nation«, og han trættes aldrig ved at prise dens værdifulde Egenskaber. Uheldigvis svækker han næsten altid sine i mangt og meget sunde og rigtige Betragtninger ved at skyde over Maalet, hvorved han kom til at skade den Sag, han vilde gavne. Mange af hans Samtidige opfattede ham derfor som en besværlig, ilter Kamphane. Regeringen fjernede ham tidligt fra Hovedstaden som Amtmand til det stille fjerne Ploen, senest var han Administrator for Grevskabet Rantzau. I sit Landsforvisningssted fik han Stunder til at udfolde en frugtbar Produktion som Tidsskriftudgiver («Genius der Zeit») og poli-

¹) Jvfr. Paul Hennings: August Hennings' Ungdomsaar. Et efterladt Manuskript (Persh. Tidsskr. LXX, 201 ff.

tisk, nationaløkonomisk og filosofisk Forfatter, lige til det sidste aggressiv og skarpsaltet.

Ikke alene Hennings' mange trykte Arbejder, men især den efterladte omfangsrige haandskrevne Samling af hans uudgivne Afhandlinger, og Breve fra og til ham i Hamborgs Statsarkiv gør en Bearbejdelse af det store Stof ønskelig. Denne Opgave fristede gennem mange Aar den 1910 afdøde Arkivsekretær i Rigsarkivet Jørgen Bloch, der var den første, der gennem Hennings' Datter, den bekendte tyske Historiker Prof. W. Wattenbach, fik Adgang til hans litterære Efterladenskaber. Gennem flere i forskellige Tidsskrifter offentliggjorte Specialafhandlinger vakte Bloch først Interessen for Hennings' Personlighed og Forfatterskab, og forberedte Udgivelsen af hans under et Ophold i København i 1802 førte Dagbog, der i Blochs danske, i Haandskrift bevarede Oversættelse ved hans Liberalitet er bleven kendt gennem ikke faa Citater. Netop nu, som Joachim Hilds Bog udkommer, er det tyske Originalmanuskript ved at blive udgivet i »Danske Magasin«.

Af en fra tysk Side fremkommende Monografi om Aug. Hennings maa ubetinget kræves et vist Kendskab til danske Forhold og Personligheder. Hilds Bog lover desværre straks til en Begyndelse ikke godt i saa Henseende. Vi erfarer, at Hennings' Fader var og blev Ditmarsker, »trotz der Jahre, die er als Erzieher der Komtesse[!] Louise, der Schwester Friedrichs V. am Hofe Christians III[!] zugebracht hatte« (S. 78). Han, der var Amtsforvalter i Pinneberg, udøvede »das Amt eines Etatsrates« (S. 2), og Moderen, der var Kammerjomfru hos Dronning Sofie Magdalene, gøres til Hofdame. Forf.s Kendskab til Holstens Historie støtter sig fortrinsvis til Otto Brandts forskellige Arbejder; de enkelte danske Historikere, der anføres i Kildefortegnelsen, har kun sat Spor i Paradeditater. Som »Träger der Regierung« nævnes (S. 20) Reverdil, Greve St. Germain og Gramm[!]. Kejserinde Catharine gav Afkald saavel paa Slesvig som den gottorpske Del af Holsten (S. 7). »Struensee vilde fremfor alt bryde Adelens Magtstilling, hvilket voldte dens mest forbitrede Modstand, der voksede til Sæmmensværgelse og endte med hans Henrettelse.« (S. 9.) 1772 siges Enkedronning Juliane Marie og Arveprinsen at have stræbt efter at sætte Kronprinsen [!] i den syge Christian VII.s Sted (S. 20). Der nævnes (S. 75) en »aristokratisch hochmüthiger Reventlow«, sikkert Statsminister Grev Cai Reventlow, identificeret med Schimmelmans Svoger J. B.[!] Reventlow (S. 68), og den S. 81 omtalte J. B. R., der »ligesom Bernstorff, Schimmelman og Carstens havde arbejdet for en naturlig Ordning af Finansrefor-

merne svarende til Landskaberne, medens Schack Rathlau nærde Betænkelse ved, netop i Finanserne at foretage en Adskillelse af Hertugdømmerne og Kongeriget.« 1784 blev Kong Christian frataget sine Embeder («seiner Ämter entsetzt») (S. 21). De her anførte Steder maa være tilstrækkelig til at vise Forf.s Begrebsforvirring, hvor det gælder interne danske Forhold. Hans Opfattelse af alt Dansk er ganske uforstaaende, præget ikke alene af grov Uvidenhed, men ogsaa af en direkte uvillig, ja fjendtlig Indstilling. »Den danske Chauvinisme,« hedder det, »voldte, at Beboerne i de tyske Lande blev klar over deres »grunddeutsches Wesen« (S. 21). Man spørger atter, hvornaar vi endelig vil blive forskaanet for hin forslidte Frase. Naar vil man ophøre med at fornægte den uomtvistelige Sandhed, at Hertugdømmerne under det danske Styre fra 1721 nød en uforstyrret Fred under de bedste økonomiske Kaar, i saa nær 100 Aar; at deres Ridderkab levede højt paa deres Godser som Smaakonger, udmærkede ved de højeste Stillinger, Titler og Ordener. Fra tysk Side er man stadig ikke naaet til fuld Forstaaelse af Danmarks lange og haarde Kamp for national Selvhævdelse. Vi har selve B. G. Niebuhrs Ord for os, »at naar det danske Folk i Løbet af et Aarhundrede var gaaet tilbage, falder det ikke vanskeligt at indse, at dette skyldes paanødt Fremmedherredømme og Aandens indre Undertrykkelse.« Ligesaa skarpt udtrykker J. C. Fabricius, Kieler Professore sig: »at de Danske maatte tabe Modet, og de fremspirende Talenter blive kuert, naar de udelukkende saa de fremmede varme sig i Ministrenes Solskin«.

Hilds Opfattelse af Forholdene er let i Øjne faldende. I Anledning af de af ham omtalte Daniseringsforsøg 1807—10 siges, at Holstenerne »mod al Forventning forholdt sig rolige, villig tog Byrderne paa sig og forblev[!] i Sambaand med Fællesstaten (S. 162). »Danmarks politiske Blomstringstid var omhyggeligt bleven opelsket under tyske Hænder og plejet af tysk Aand og tysk Kunnen, og hvad der siden er kommet, har ikke været andet, end en Række ulyksalige Foretagender« (S. 174). Dette Forf.s Syn paa det danske Folk finder sit værdigste Udtryk i følgende Passus: »Ikke engang det københavnske Porcellæn er oprindeligt dansk Produkt, tysk Arbejde, tysk Flid og tysk Erfaring hjalp det frem til den Anseelse, det nu til Dags nyder« (S. 25). Hvorledes gengiver man forresten det hos vort Nabofolk saa yndede franske Chauvinismus med et godt tysk Ord, som vi længe har maattet savne?

Hilds Bog støtter sig helt igennem til ofte ret lange Citater af Hennings' trykte Forfatterskab og hans efterladte Papirer, og

hyppigt af rent refererende Art. Disse Prover paa Hennings' Opfattelse af næsten alle Tidsfænomener vil forhaabentlig hos andre vække Interessen for hans Liv og Gerning. Hilds sammenfattende Bedømmelse af Hennings' Individualitet, hvormed Bogen slutter, kan man i alt væsentligt tiltræde. Naturligvis finder Forf. Jorgen Blochs paa dybtgaaende Studier hvilende Biografi af Hennings i »Biografisk Lexikon« »recht dürftig«. At Hild ikke kender Blochs Forfatterskab om Hennings er en Selvfølge, men Bloch faar dog paa anden Maade en vis Oprejsning af Forf., idet denne identificerer ham med en saa anerkendt Maler som »Carl Heinrich Bloch«!

Forf. omtaler rundt om i sin Bog mange af Hennings' danske Samtidige i Statstyrelsen, Videnskaben og Kunsten, hvis Navne fremtræder i en hyppigt forvansket Form, hvad enten det, som ofte ganske aabenbart, skyldes blot og bar Uvidenhed eller Skodelshed. Det foreliggende Skrift er i saa Henseende afgjort uden Sidestykke i den tyske historiske Litteratur, der omhandler danske Forhold, og fortjener den skarpeste Paatale. Følgende Exempler stempler Bogen¹.

S. 76 opfores som Hovedmændene i Landvæsenskommissionen »en Etatsraad Indesen, Kancelliraad Fabricius, Baron Wedolsfarlsberg, en Inspektør Keestrup, Kammerherre Morgenstiern og Professor Fabricius i Kiel«. Hvem Indesen kan være, aner man ikke, maaske menes Etatsraad og Rentekammerdeputeret W. A. Hansen; lettere genkendelig er Baron F. W. Wedel Jarlsberg, Keestrup er Godsinspektør Søren Nielsen Klestrup, Kancelliraad Fabricius er kendelig Generallottoadministrator Chr. Albrecht Fabricius, men Kieler Professoren Joh. Chr. Fabricius hører ikke hjemme i denne Forbindelse. Hvilke Anskuelser hver og en af de nævnte har repræsenteret, faar man ikke at vide, det er tomme Navne, der her som paa andre Steder i Bogen udslynges, og hvis Betydning Forf. selv ikke er klar over, men som skal imponere tyske Læsere. S. 144 omtales uden nogen Kommentar »Noorgaards militære Konskriptionssystem«, S. 50 Hofprediger Bolle (saaledes opført to Gange), S. 46 Etatsraad Rohde, hvormed menes Tyge Rothe, S. 95 og i Registret opfores Krabbe Carisius som Krabbe-Laresius, S. 22 identificeres den danske Diplomat Anton von Larrey med Baron Jean Dominique Larrey; den engelske Gesandt i Danmark Robert Murray Keith, bekendt ved sine Memoirer, forveksles med Greve »Earl Marischal«

¹ En Sammenligning med Hild taaler kun Ad. Langguths Udgave af C. H. Esmarchs Dagbøger (Christian Hieronymus Esmarch und der Göttinger Dichterbund. Berlin 1903).

George Keith. Rent forvirret er Referatet af Hennings' Omtale af danske Kunstnere med Wiedebalt[!] i Spidsen, og at han gennem Forster skulde have lært »die Schlachtenmalerei, die in dieser Zeit eine sehr grosse Rolle spielt«. Da Registret opfører denne Forster som Georg Forster, den bekendte tyske Rejsende og Landskabskildrer, aner man den mærkelige Vildfarelse.

Men ikke nok med disse talrige Eksempler paa Uvidenhed og Ligegyldighed, hvor det gælder Danske, er det heller ikke for godt bevendt med Forf.s Kendskab til navnkundige tyske Personligheder. Struensees Brøder Carl August Struensee von Carlsbach, den preussiske Statsminister, opføres som Greve Karl Gustav v. Struensee (S. 21) hvor Hild aabenbart har tænkt paa Romanforfatteren Gustav von Struensee. Digteren og Kammerpræsidenten hos Fyrstebiskoppen i Lübeck Greve Friedrich Leopold Stolberg anføres som Konsistorialpræsident (S. 97). Hans Svigerinde Grevinde Louise Stolberg siges at være bleven hyldet af Goethe, medens Sandheden, som det fremgaar af hans Breve til Fru v. Stein, er den, at han fra første Færd følte sig frastødt af hende, der nærrede en fortsat Uvilje mod ham. Aabenbart foreligger der en Forveksling med den af Goethe hyldede unge og yndefulde Svigerinde, Grevinde Agnes Stolberg, f. v. Witzleben, Grev F. L. Stolbergs Hustru. Det var ikke Anna Amalie af Weimar, men Hertuginde Luise, med hvem Grevinde Stolberg i en lang Aarrække stod i Brevveksling. Den fra den Sievekingske Kreds i Hamborg bekendte Læge Joh. Aug. Unzer opføres (S. 69) som Unger. Den S. 144 omtalte Emigrant Léonard Lourdan er de i Hamborg bostidende Emigranternes Forfølger Leonard Bourdon.

Stednavnene er ikke bedre behandlede, der nævnes Hetebaek, Bredgate og S. 167 siges, at Fjenden fra Ripen trængte frem til Wonried[!].

Personregistret er ikke alene ufuldstændigt, men fuldt af Fejl. Hertug Frederik Christian af Augustenborg opføres som to Personer Christian og Friedrich. Feltmarskal Greve St. Germain er sammenblandet med Guldmageren Saint Germain, Grev Adam Gottlob Moltke gøres identisk med Grev Adam Moltke, hans Sønneson, Grev Ferdinand Ahlefeldt er sammenblandet med Jørgen von Ahlefeldt. Kisten er Ernst Philip Kirstein, Hoviid A. C. Hviid, Heht Keith o. s. v.

Det eneste danske Skrift af Hennings, der citeres S. 178, er »Prisafhandlingen om en Nationaldragts Skedighed«.

Man beklager, at Forf., ved sin i Bogens Forord udtrykte Tak for »daadkraftig Understøttelse og venlig Drøftelse af Opgaven«

fra Prof. O. Brandts Side gør denne til en vis Grad medansvarlig for Resultatet af sine Forskninger.

Louis Bobé.

**Robert Neiiendam: Det kgl. Teaters Historie. 1874—1922.
Bd. I—V. København. 1921—30.**

Da Robert Neiiendam nu har udgivet fem Bind af »Det kgl. Teaters Historie 1874—1922«, er man i Stand til at skønne over, hvorledes dette stort anlagte Værk i sin Helhed vil komme til at fremtræde. Det danske Nationalteater har en Periode af ca. 200 Aar at se tilbage paa, en Periode, der i det væsentlige former sig som et stolt Blad i vor Kulturhistorie. Allerede i Slutningen af det 18. Aarhundrede begyndte man at interessere sig for Skuepladsens Historie, og denne Interesse tog stærkt til i Begyndelsen af det 19. Mænd som Fr. Schwarz, K. L. Rahbek, J. Collin og C. Molbech, der alle paa forskellig Vis havde Tilknytning til Komædiehuset paa Kongens Nytorv, udgav saaledes flere Bidrag til Belysning af Skuepladsens Historie; men det blev ved spredte og i flere Tilfælde ret ukritiske Bidrag.

Med Thomas Overskous »Den danske Skueplads«, hvis første Bind udkom i 1854, faar vi den første sammenhængende Skildring af det danske Teaters Historie. Den solide og stærkt jordbundne Overskou havde en glødende Interesse for Opgaven. Man maa saaledes i højeste Grad beundre den umaadelige Flid og drøje Udholdenhed, med hvilken han er gaaet til Værks; naar Resultatet af Overskous ihærdige Stræben alligevel ikke blev lige værdifuldt, er det først og fremmest, fordi han rent videnskabeligt ikke var tilstrækkelig godt rustet. Saavel hans historiske Sans som hans Nøjagtighed og ikke mindst hans Vurdering af Kildematerialet lader meget tilbage at ønske, hvilket sikkert enhver Forsker, der har haft Lejlighed til nøjere at kontrollere Overskous Værk, meget hurtigt vil have erkendt. Ikke desto mindre maa Eftertiden være den flittige Teaterkronikør i højeste Grad taknemmelig, thi store Partier af hans Værk — navnlig den Del der omhandler Slutningen af det 18. Aarhundrede — vil altid staa som klassiske Monumenter i dansk Teaterhistorieskrivning. Adskilligt af det, som berettes om de tidligere Perioder, hviler paa mundtlige Meddelelser — ikke mindst fra den navnkundige Skuespiller Fr. Schwarz, der havde optraadt sammen med Aktører, som havde kendt Holberg — og alle disse mange værdifulde Oplysninger vilde være gaaet i Graven med deres Meddelere, saafremt Overskou ikke havde fæstnet dem paa Papiret.